

Պատմութիւն Հայաստանի

ՕՐԱԳԻՐ

Դր զարգացման Կառավարման և Գործարարական

ԿՈՍՏԱՆԴՆՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱԳԻՐ

1894

Երևանի Կոստանդնուպոլսի Գրքատարանի և Գրքատարանի և Գրքատարանի մէջ ծագած վեճին համար էր. վեճին պատճառը և կրակն էր. Բանին մը ամիս առաջ Բաղրամբուտի սահմանադրութիւնը մէջ քաղաքի մը մէջ խառնութիւններ ծագելով հոն բնակող պարսիկները վնաս կրեցին Բաղրամբուտի Գրքատարանը և հոն վնասին փոխարէն հատուցում մը խնդրեցին. Գրքատարանը որ խոստացաւ ան անցիկը ան տեղեկանալ և ինչ պատճառով ըլլալը ինչն էր ետև որոշումներ մը ընել արդարութեան կանոններուն համեմատ. Բայց տեղեկութիւններն աս բանին կառավարիչը քիչ մը ուշացաւ. ուստի աս միջոցին Գրքատարանը սկսան յարձակիլ Կոստանդնուպոլսի մէջ պատերազմ հրատարակելով թէ պէտք է բռնութեամբ քշել ան և իրենց յանդիմանութեան պատիժը կրեցին:

Ահա աս բանին համար է որ շատ օրերէն ի վեր հասարակութեան մէջ կը պրոպագանդէին. հաւանականաբար անանկ կը կարծէին որ աս գործը առանց էր կրնալու բարեկամներէն կարգի կը դրուէր. Երբ ամենայնիւ Կոստանդնուպոլսի մէջ սր պէտք է ինչ շուտով ի գործ դրաւ որ պատրաստ ըլլայ ըլլալ պատասխաններուն:

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

Երևանի Կոստանդնուպոլսի (Թուրքի) Գրքատարան

Կոստանդնուպոլսի անտիքը չի կրնար ուրիշ բան մը ազդեր պարկեշտ մարդոց, բայց միայն կարեկցութիւն: Երբ ինչ քանակ անպարտաւորութեանը վրայ զբաղանալ ու խնայալ անմահ և անորոք գործը մըն է: Երբ ամենայնիւ պատճառութիւնը կը ստիպուի մեզն թէ հին ատենները և մինչև վերջին դարը թագաւորներուն և մեծամեծներուն սեփական զբաղանք մըն էր, և ստիպուի շատ հին թուականներու մէջ կը գտնուի. վասն զի յայտնի է որ հասակական կայսրերն ալ իրենց արքունիացը մէջ գաւազաններ ունէին:

Կոստանու կայսրը ունէր գաւազան մը որուն յիշատակին համար պարսիկ արձան մը կանգնել արվաւ, որուն և ազգանունը, կրակն թէ, երկու անգամանոց քարէ ձևացուցան էր: Արձանի մէջ գաւազան մըն ալ և իր հիշատակը պարսիկ ազգէնը գաւազան հին. առջինին ստուեր էր Բաղրամբուտ, երկրորդին՝ Կոստանու: Տեղեկութիւն գաւազան մը կը կրնար ստիպուի շատ հին թուականներու մէջ գտնուի:

Իրֆան փաշան և Հասիպ փաշան որ մտերմ ընդհանուր վերակացու անուանեցան Սուլթանի և Կոստանու: Կոստանու ընդունեցին շուտով պատրաստութիւնը, որպէս զի կարող ըլլան ամուսն վերջերը ճամբայ ելլալու և իրենց պտոյտը սկսելու: Երբ փաշան որ բոլոր երեւելի անձինք աս երկու պաշտօնատարներուն գացին, անոնց պաշտօնը շնորհաւորուէր:

ԿՆՏՆԱԿ

Մեծ Բրիտանիայի ներքին ազնուները որոնց պատճառը աղքատ ժողովուրդն է, զի ան գողութիւններն. Գրքատարանը շատ նախատինք կրեցին կառավարութեան գործակալները, ու անոնց մէկն ալ մեռաւ ստատիկ վերակործան ըլլալով:

Կոստանույի ամեն կողմէն եկած լուրերը կը հաստատեն, որ շատ զէշ վեճակի մը մէջ է հինակ այն երկրորդ. ու Սուլթանի Ահմետի ըստմէն նայելով ստակալի ներքին մէջ պիտի իյնան Կոստանույի ընտանիքները: Թէ որ կառավարութիւնը շուտով հող չի տանի նէ, հասարակաց թշուառութեան առջին ատենը:

Անգղիայի Թագուհին վրայ ատրճանակ պարպող ճան Գրքատարանի եղբայրներին համար յունիս 5 ին վերադառնալով զձեռքից ան զի ինչ ալ յանգաւորը սպաննուի: Այս օրէն 3 ամիս առաջ բազմութիւն հետաքրքիր մարդիկներու դատարաններու դաւաճանքներն առջին լեյաւ թեյ. մէկ ժամ անցին էր քառասունը ըսկաւեցաւ, ու ճ' Գրքատարանի յանգաւորն ալ բերին հոն:

Առաջ բազմութիւն հետաքրքիր մարդիկներու դատարաններու դաւաճանքներն առջին լեյաւ թեյ. մէկ ժամ անցին էր քառասունը ըսկաւեցաւ, ու ճ' Գրքատարանի յանգաւորն ալ բերին հոն:

Գրքատարանի սկսաւ կարգաւ անոր ամբաստանութեան թուղթը, թէ ճ' Գրքատարանի անցած ամուսն 18 ին' 9. Ահմետ Թագուհին վրայ ատրճանակ պարպելով, ուրիշ որ մեռցունէ, զանի և: Երբ որ աս թուղթը կը կարգաւորէր ճ' Գրքատարանի հանդարտ կեցած մտիկ կրներ: Արքայազն, հարկաւոր եղած քննութիւնները ընէին ետև, ատենին նախագահը հետևեալ խօսքերովը իմացուց անոր թէ մեռելու դատարարութեամբ է:

ճ' Գրքատարանի, ազգային դատարանները ազգէ քննութիւն մը ընելով, յանգաւոր կը դադարեցնէր աս երկրիս օրէնքներէն ստատիկ արդիւնք. խիստ մեծ ու գորշիկ յանգաւոր մը. ու աս մեծ յանգաւորն համար է, որ ևս պիտի հրատարակեմ հիմակ անոնց տըւած վճիռը: Ահմետ կը համարիմ երկար օրէն խօսիլ քու շարագործութեանը վրայ. ասանկ ստակալի ոճի մարքէն անցնող մարդը պարկեշտութիւնը ու առաքինութիւնը ամենէն բանի անկ չի դնէր. ուստի որ և ինչ չանցողութիւն քու յանգաւոր ծանրացնելու համար, անշուշտ աւելորդ բան մըն է:

Աստուած ամենակարող որ ըսաւ թէ ինքն է վահան և պաշտպանութիւն այն իշխաններուն որ հաստատութեամբ կը յուսան իրեն, անշուշտ չի թողուց որ քու շարքի ետևից քոյրը սղգը մեծ արտմութեան մէջ իյնայ:

Նայ փոքրիկ ատենարանը Ա. Վիկտորիոս Ապրիլ, որ շատ անգամ զատ վարեց Արևելքի զէժ, և Վիկտորիոս Ս. Ս. որն զի բառանները. այս վերջինը ունէր իրեն պէս գաւազան կը պար մը որ հասարակաց ծամբուն վրայ աւաղակութիւն կրներ. իր պղտիկութիւնը առակ կը լաւ էր:

Կոստանույի ատենը կար Արևելքի Վերջին արքայի անունին փիլիսոփան ու ներհուն տրամաբանը. հասակը երկու ոտնաչափ բարձրութեան չէր հասնէր. կը պատկերվի թէ ասիկա փառք կուտար Կոստանույի որ իր հողին ասանկ սպականացու նի թի պղտիկ մասով մը միայն բնաշատներ էր:

Միջին դարուն մէջ կայսրերը թագաւորները իշխանութիւնը և օսմանն ան թագաւորները, երբու երբ խնդիր ու գաւազան պահեցին իրենց զբաղանքը համար. և այս ստիպութիւնը քրչեց մինչև վերանորոգութեան ետև ալ: Կատարցի և Սպանիացի վարպետներուն, այսինքն Ռաֆայելին, Տոմէնիքին, ու Ալեքսանդրէզին քաշած պատկերներուն մէջ ալ կը տեսնուին գաւազաններ մեծաւոր ան պարուններուն քով:

Բաղրամբուտ, մեծն Սարգսի խոհական և մտերմ խորհրդակցան ալ մէկ գաւազան մըն էր: Կոստանու կը նաև

ճաճ մը կը կրնար իր սեղանը որ չէր վախճար այն ստակալի Արևելքի զէժը զոր քննելու անանկ ծանրաբար ինքնունը որ ամենէն ուրիշ քաղաքացի մը չէր կրնար համարակեր բերանը անելու առանց իր անձը մահուան վտանգի մէջ դնելու: Կոստանու հատուկ էր գաւազաններ, ձևացնելու անոնցով սուսբառարարիկներու ծաղրական խո մը մը: Կը քննարկը Արևելքի վերջինը արվաւ այս ծաղրական ստիպութիւնը. չէր ուղիք անկէց ետև իր պարտին մէջ գաւազան պահել, և պատրիկներն ալ անոր օրինակին հետևեցան: Կոստանու ամենայնիւ կրնէր թէ այս ստիպութիւնը ետքի ատենները նորէն հաստատութեամբ արևելեան կայսրութեան մէջ, վասն զի Արևելքի րոս կը պատմէ թէ Կոստանույի արքունիքը կար վարպետ երաժիշտ գաւազան մը և "Հալի քիչ մը մեծ էր կարակէն": Բայց կրնար աւելի խեղճ մօտ բաղդաստութիւն մը գործածել:

Կրնէր գաւազաններուն մէջ հաստատութիւնը պահած է երկու հասակական սպաններու անունները Մարիոս Մարտինոս և Մարիոս Տուրքիոս. ասանց մարտիքը որ իրենք ոտք բարձրութեան քիչ էր, իրենց մեռնելէն ետև կը կրնար ստիպուի շատ հին թուականներու մէջ գտնուի:

Վեղի կը յորդորեմ ուրեմն որ քիչ մը ատենին մէջ որ դեռ պիտի մնաս սա աշխարհը՝ արտանց զըջաս, ապաշխարես քու մեղքիդ վրայ ու թողութիւն ընդունիս Վե՛նակարողէն՝ որ ինքը արդէլ ք եղաւ ու չի թողուց որ միտքդ դրած զարհուրելի ոճիրը գլուխ ասնիս։

«Ղազէ՛ ամենակարող Մտուածոյ, որ ինչպէս հաճեցաւ քու չարութիւնդ արդիւնը՝ անանկ ալ ողորմի՛ քու հոգւոյդ, ուրիշ բանքիք մը չունի՛մ, բայց միակ ինչ որ վճարած է քեզի համար։ Ղ՞օն Վրանսի, հիմակ պիտի տանին քեզի այն տեղը՝ ուսկից որ բերին, անկէջ ալ սայլով տանելու են մահապարտները սպաննելու հրապարակը, ուր տեղ պարսեօցէ՛ր պիտի կախեն քեզի ինչուան որ մեռնիս, ետքը դուրսդ կարելու են ու մարմինդ չըրս կտոր պիտի ընեն, ու ետքն ալ ինչպէս որ հրամայէ՛ս։ Սեհասիաութիւնը։ Մտուած ողորմի՛ քու հոգւոյդ։

— Մյո՛ւ, այո՛ւ, ազգակից Վրանսի, եր յուսամ որ Մտուած պիտի ողորմի իմ հոգւոյս և պիտի նեղէ իմ յանցանքս, բայց ամենին թողութիւն շնորհելու չէ ձեզի, որ բնաւ զթուութիւն չունիք մէկուն . . . Վուզէր իր խօսքը շարունակել, բայց լացը և հեծկտանքը արգիլելցին, և իսկոյն սատիկ զող մը վրան գալով գետինը ինկաւ . անատենը պահապանները վերցուցին բանտը տարին զանի։

Արօզ անունով օրագրութիւնը կրտէ թէ, երբէք տեսնուած չէր որ մեռնելու գտտապարտուած յանցաւոր մը սյսքան ցաւ ցըցունէ սատիկ լացով մը, ինչպէս ըրաւ Ղ՞օն Վրանսի դատաւորներուն վճիռը լսելէն ետեւ։ Բանկ կիլիմայ՝ որ լնաւ յոյս ունէր թէ ինչչան իր մահը բանտը կենալու վճիռէնքը կընդունէր, որովհետեւ շարունակ կը պնդէր թէ՛ Վ. Սեհասիաութիւնը մեռցնելու կամ վերաւորելու միտք չունէր. այլ մինակ մէկ վախ մը տալ հոն քանդակներուն։ Մյուս ամենայնիւ կը յուսացել որ Վ. Սեհասիաութեան հրամանովը այս չարագործին պատիժը չկրիտիւնի։

ԱՄԵՐԻԿԱ

Միացեալ Մահանգներ։

Ամերիգայի քաղաքական գործառնութեանց վերաբերեալ լուրերը կը հաստատեն թէ Վ. Սահինկը

Վասիլաուս Վուպիգալիս, որ Վահաստան կը թագաւորէր դէպ ՚ի 1306 ին ատենները, որ և եղաւ քաջ և բարեբաղդ պատերազմի մէջ։

Վաստան կը պատմէ թէ ինքը սենսր է Խոպիտ գաճաճ մը տարիքը առած, որ քաղքէ քաղաք կը պարտուունէին թուրքական վանդակի մը մէջ։ 1592 ին հանեցին Ռաւմի գրքին առջևը, որ ան ատենը Վիանտորա էր, պղծարտիկ մարդ մը հովհաննէս Վրդիքս անունով Մէքըլնցի, սակիկայ իրեք ոտքի չափ բարձրութիւն ունէր, գիտէր իրեք լեզու, շատ արագամիտ աշխոյժ էր և անուանի վարպետ էր նարտախաղի (թաւուրի)։ Ունէր երկար մորուք մը, թէ և դժուարութիւն մը չէր քաշէր քալելու, բայց պէտք էր գրկել զինքը անպողքէն վեր կըլելու ատենը։

Պատկեայի դուքսի մը հարսնիքին, Վիրգիմպերիկ արքունութեանցը մէջ պղտիկ սեպուհ մը ոտքէն մինչև գլուխը սպառազինուած՝ յանկարծ գլուխը կտորտեց կարկանդակի մը վրա շինուած կամարը, քաշեց իր սուրը պատեանէն, ու զինուորի պէս սուրով բարեկէն ետեւ, զարկաւ կարկանդակի կեղեկն, ամսէն ետեւ դէմ սպառնալով սուր խաղուց, կտոր կտոր ըրաւ Պօհէմիայի շի-

նի խորհրդարանը հրատարակել է որ պատերազմական նաւերուն թիւը պակսեցընելու միտք ունի։ Կուսմար կըսէ թէ ասիկէ կերևայ որ լըրտ Մարթինի պաշտօնը յաջողութեամբ պիտի կատարել, և Վե՛ղիայի ու Վան լիգայի մէջ եղած վէճերը խաղաղութեամբ պիտի վերջանան։

— Միացեալ Մահանգաց Վուրիէ օրագրութիւնը կը ծանուցանէ թէ Երկու շնորհաւերու կաթսաները ճախիւր են, մէկը մայիսի 4 ին մէկալը 14 ին։ Մտրիւր գիպուածներուն մէջ 12 հոգի կորսնցուցեր են իրենց կեանքը։

Հասարակականութիւն Հայթիի։

Մյո՛ւ ահագին երկրաշարժութիւնը որ Գլուխ Հայթիի ըստած տեղը աւերակ դարձուց, քակել կործանել է նաև կղզի ինչ ուրիշ տեղանքը։ Մեծ վնաս կրեց Սուրբ Գովորիկոսի քաղաքը. բնակչաց իրեր մասը պարտաւորեցան իրենց աներէն հեռանալ։ Ման-Վախօ կործանեցաւ. նաև Վեկուա քաղաքն ալ կրեց երկրաշարժութեան աղէտալի վնասները։

— Միացեալ Մահանգաց Վուրիէ օրագրութիւնը այսպէս կը լրացունէ ան մանրամասն պատմութիւնը՝ որ արդէն ծանուցեր ենք սա աղէտալի անցքին վերաբերել։

«Մորէն լուրեր աւելնք, կըսէ սա օրագրութիւնը, Հայթիի երկրաշարժութեանը վրայօք։ Գլուխ Հայթիի բոլորովն աւերեցաւ. միայն երկու տուն չէն փլած մնաց։ Մեռնողներուն թիւը այնքան շատ չէ ինչպէս որ առաջ ծանուցուած էր, սակայն չորս հազարէն պակաս չէ. նմանապէս շատ կենդանիներ մնացին աւերակներուն տակը։ Մտրիւրու քաղաքը թիւրօղը սաղականելով ողորմելի բնակիչները պարտաւորեցան հեռանալ դաշտին մէջ։ Կը ծանուցանեն թէ փորթօ փլէյթ քաղաքը բոլորովն կործանեցաւ, բայց քիչ անձինք կորսուեցան։ Սուրբ Մարկոսի ետեւի լեռը երկուք ճեղքուեցաւ և մէջտեղը անանկ լայն ճամբայ մը բացուեցաւ որ կառքերը կըրնան անցնել հոնկէց։ Վերեմիայի մէջ ալ շարժին ցընդունները զբայցին, բայց վնաս մը չեղաւ. Չուրիւրը անմիջապէս վեց ոտք բարձրացան։

չէ մը. ու կտրեց փասիանի մը գլուխ. բոլոր այս աղմուկներէն ետեւ սեղանին մէկ ծայրէն մէկալ ծայրը գոռողարար քալեց յաղթական երգ մը երգելով, և թեթեւութեամբ ցաթկեց վարձ իր յաղթութեան նշանն ալ ձեռքը, ինքուին մարեցընելով հոն գտնուող անուականները։

Պրանտէպուրիկ կայսրնարին Նովակիմ—Վեաներիկոսին առջև կը լինէր ունէր իր բոլորաիքը բազմաթիւ գաճաճներ ու դաճաճուհիներ, և շար գլուարձութիւն մին էր իրեն զանոնք կարգելու մեկիմէկու հետ։ Արգատմուրի թէ Վատարինէ Վեգիէկանն ալ ունեցաւ նոյն այլանդակ զուարճութիւնը։ Վերջապէս յայտնի է որ մեծն Պետրոս կայսրի մօր կողմէ մէկ հասիկ քոյրը Վատարիկ իշխանուհի ըրաւ նոյնպէս դաճաճի մը ու դաճաճուհիի մը հարսնիքը. արտաուց հանդէսը՝ որ երեկայեց անկէկայ այս պատահութեան մէջ, երկար բարակ կը պատմէ Պրոչ Վոլոմուցի սեպուհը։ Մյուս իշխանուհի ըրաւ Պուսաց երկրին մէջ գտնուած գաճաճներուն ու գաճաճուհիներուն հրաման խրկեց որ Մուքա գան։ Հոն ստրին զանոնք կայսրական պարտը, ծանրաբան հարուստներով հագուեցուցին, և չորս չորս նստեցուցին ի-

«Վեղիւնան կղզիներէն եկած նաւերը կը ծանուցանեն որ բոլոր սա կղզիներուն մէջ ալ երկրաշարժութիւն տատահար է ապրիլի 26 ին գրեթէ նոյն ժամուն որ Հայթիի մէջ եղաւ։ Վիանիլ Թալին (Ղամայիքա) շարժ եղեր է, աւանց աղէտալի հետեւանքերու։ Վեկնաւապետ մը մայիս 22 ին համակը կը ծանուցանէ թէ մայիս 9 ին՝ Վեկնա—Պորթի մէջ պէպէս ին սատիկ ցնցուած մը երկրաշարժութեան։

ԶՄԻՌՆԵԱ

10 Հունիս։

Պուճա ըստած գեղին մէջ, մէկ յոյն մը քիչ մը ստակ կորսնցնելով, ու կարծելով թէ նոյն գեղի հոյազը ստիւրիչն է իր ստակը յախշտակողը, անցած ուրբաթ օր զարկաւ մեռցուց սա ողորմելին։ Բայց որովհետեւ այս մարդասպան յոյն տուն տեղ ունեցող մարդ մըն է, անշուշտ պիտի չի կընայ ազատիլ իրեն բարբարոսութեանը արժանաւոր կըսած պատժէն։ Հատ կը ցուցնէ որ ասանկ չարագործութիւններ յաճախ կը պատահին թէ քաղաքիս մէջ և թէ շրջակայ գեղերը. ու մարդասպաններն ալ գրեթէ միշտ յունաց սպէհն են։ Մյուս ամենայնիւ կը յուսանք որ Վ. Սեհասիաութիւնը Վալիս փաշան քաղաքիս կառավարելը, իր բնածին խահաութեամբ հոգ կը տանի սա անկարգութեանց առջև աւանելու։

Երեկ դարձաւ հոս Գաղղիական պոլիք Վեկ կուսած, որ Վրչակեղաղոսի մէջ շատ սեղանք պըտրուեցաւ. իր ներկայութեանը ամէն տեղ օգուտ ըրաւ իմացունելով չարագործներուն, որ միշտ իրենց ընթացքը դիտելու համար ժուռ կուգան։ Վեկ նաւը 3 ին Խիսարայի առջևն էր, ուր խաղաղութիւնը ամենին չի վերադառնաւ մարտ ամսու դիւրեւածէն ՚ի վեր։ Մտրիւր կը կառավարեն այժմ Մախրըի փաշային փոխանորդը և մէկ հազարապետ մը՝ որ իր հրամանին տակը բաւական զօրք ունի։

— Տանիմարգայի Վրեկաղը իւրեք անուն է կըրակի կէս օրէն ետեւ մեր նաւահան գիտար մտաւ։ Մտրիւր պիտի հոս կընայ մինչև Վ. Սարճրութիւն

րենց հասակին բարձրութեանը համեմատ տանըհինգ հասարակ ուկեղած կատրերու մէջ. սա ամէն մէկը բարակար կառքին ալ վեցական հաս խիստ գարգարած մանտրտիկ ձիեր լծելին։ ասպէի կառքին մէջ նստան հարսն ու փեսան, հետեւինն ալ պատուոյ պատանի մը ու օրիորդ մը ընկերացած։ Վրան զաց կառք մըն ալ որ ամենունէն առաջ կը ընթար, լեցած էր փոքրահասակ երամիշտներով որ սրիւքներու փողիկ կը փչէին։ Վիչայ ձիապնէրու երկու գունդ ալ կառավարողէին այս արտաուց թափօրին պաշտպանելու համար զանի ժողովրդոց ամբոխին հետաքրքրութեանը գէմ։ Հարսնական օրհնութեանէն ետեւ որով պատկեցան հարսն ու փեսան արքունեաց պիտու երկուք անձանց առջև, մէկ հանդէս մը եղաւ, ուր գաճաճներն ու գաճաճուհիները նստուցին երկու հաս երկար ու փոքրիկ սեղաններու առջև, ու փասաւոր պարուհիներու մէջ ալ եղաւ որ գիշերն ՚ի ըստ քշեց։

Վրչարհիս մէջ երեցած պիտու անուանի գաճաճներուն մէկը անտարակոյս էր Վեկիւի Հուստանը՝ որ ծներ էր Օպհամ սեղը Ռադդուտիլի մէջ 1619 ին։ Ուրիշ կամ տասը տարեկան հասակին մէջ բարձրութեանը էր ուրիշ մասնաշափ. Պուրեհիւսի դուքսը ասիկա իր Թա-

Վրէտերիք իշխանը ետ դառնայ Աստուծոյն աջին:

Ազգասնդրայէն՝ Սիւնիաց Վնիկութեանը տարագրուող հայկազուն սղառէրներուն անուանց նշանակութիւնը ընդունելով, յօժարամիտ կրօնականք հրատարակել այս անգամ, հաւատալի բլբլով թէ նախանձաւորութեան բարի օրինակ մը կ'անայ տալ հասարակութեանը:

Արժանապատիւ Յօհաննիս Արղիստիս	2	»
Արժանապատիւ Փիլիպպոս Ապր.	1	»
Հովհաննէս աղայ Սերովբէական	5	»
Ստեփանն աղայ Յարութիւնեան	5	»
Սարաֆ աղայ	5	»
Սարտիրոս աղայ Սիւրբոսեան	4	»
Աղայ Հովհաննէս Ա. թ. Աթլիֆ	2	»
Աղայ Սարգոյ Արեւելեան	2	»
Աղայ Սեֆէր Քամպերեան	2	»
Սահանն աղայ Տիգրանեան	2	»
Խոջատուր աղայ Յակոբեան	2	»
Սատթէոս աղայ Վանազեան	2	»
Գրիգոր աղայ Լուսլյաճը	1	»
	30	»

Պատրա

Յարութիւն աղայ մահաւանի Վարստեան		
Սարիճանեանց երկու տարեկանը կանխիկ վճարեց	1	»
	31	»
Թիւ 86 Բըշալըս Բըրատեանին մէջը նշանակածնիս	226	»
Թիւ 91 ևս	15	»
Ընդ ամենը	272	բաժին:

Դուռնալ աէ Տեպա ըսւած օրագրութեան մէջ կրկարդացել:

«Ստորագրութիւն փոքր Վիպի ըսւած երևելի և օգտակար ժողովածոյ գիրքը Վրէտերեան հետեւեանց վրայով, որն որ Ս. Ե. արք. Ե. Երսիկէ կը հրատարակուի:

ուսյութեանը մէջն առաւ: Արտորոս Կնգղիոյ թագաւորը ու Հանրիէդ-Մարիամ Վաղղիոյ, իրենց ամուսնութեանէն ետև ուրախութեան հանդէս մը կատարելով գուբսին բերդին մէջ, փոքրիկ Դեֆոնին, որ ան ատենը Տարուէն էր, զըրվեցաւ սեղանը պանիրի կամ պաղ խմորեղէնի մը մէջ կայնեցուցած: Վ. քառհին այս կերպով ընծայեց զանի թագուհիին որ առաւ իրեն գաճաճը ըրաւ: Եթէ թարգմանէ մինչև 30 տարուն Դեֆոնին չի մեծցաւ ամենեւին. բայց 30 տարեկէն ետև բարձրացաւ հասակը ու եղաւ իրենք արք. և 9 մասնաչափ և այն չափին մէջ կանգ առաւ: Վրիկա շատ զարմուծեան մէջ զբաղեցուց արքունիքը. զեւ հասակին պղտիկութեան ատենը՝ արքունեաց հանդիսի մը մէջ հանդիսականներուն ապշու թեմամբ պաշտօնատարներուն մեկուն գրպանէն դուրս ելաւ որուն հասակը թեկ հսկայաձև էր: Արք. Արևիմ Տալիմանդ բանաստեղծը քերթուած մը գրեց «Դեֆոնիս» տիտղոսով, ուր ուրիշ քաջագործութիւններն ի զատ կը գովաբանէ մէկ յաղթութիւն մը որ ըրեր էր գաճաճը հնդկահասի մը դէմ: 1638 ին հրատարակեցաւ խիտա պըշտըտիկ գրքոյն մը որ կը կոչուի «Վոր սարուց պարգև»:

բակէ, այս անգամ ալ ելելի պիտի կատարելու գործի: Հրատարակելով նաև իր ճամբորդութիւնը՝ որ բրած է Հայաստանի, Պարսկաստանի և Սիւրբազնաքի մէջ: Այս զիւրքը պիտի բովանդակէ, Վիպի ըստ գետին ու Վեղիկի անագաւորի մէջ տեղը եղած երկիրներուն հին և նոր շինուածոց ստորագրութիւնը: Հայաստանի մէջ գտնուած քրիստոնէից ու տաճկաց յիշատակելու արժանի շինուածքները որոնց ճարտարապետութիւնը այն կողմերը գացող բոլոր ճամբորդները կը զարմացնէ, մանրամասնաբար պիտի պատկերին: Հեղինակը յայտնելու է նաև միջին դարու քրիստոնէից ճարտարապետութեան սկզբունքները, որոնցմէ շատ բան առին Վրաբայիները ու Վարակիները: Ասոնք գիտուններուն միտքը կը ճգնէ նաև, թէ Հայոց ազգը որքան պայծառացաւ Քաղքատունեաց իշխանութեան ժամանակը, որ թագաւորեցին վեցերորդ դարէն ինչպիսի չորեքտասաներորդ դարը:

«Պերսեբոյի կործանումը, ու հուլիսէն մնացած ան պատուական բաները՝ որ մի միայն օրինակ են այս արհեստին, որու համար ուրիշ սեղէ չենք կրնար գաղտնաբար մը ունենալ, ասոնք՝ ամմէն ալ բոլոր պարագաներովը պիտի հրատարակելին: Հեղինակը գծադրած է նաև հին Պարսիկներուն զարմանալի խորաքանդակները, որոնց մէկ քանին յայտնի կը ցուցնէ քարի և որմերու վրայի նկարչութիւնը, որն որ հիներուն ժամանակը ծաղկած էր:

«Պարսկաստանի հիմնական երևելի շէնքերը որ գեղեցկագործ գոյնիով հրատարակուած են, աս զարժեքն մէջ նոր մաս մը կրկնուցեն, որոնք օրինակ կը ըլլան Պարսկաստանի նոր շէնքերուն նմանը գծադրելու: Ինչպիսիքն ունենալապէս կարծեացը հակառակ, որոնք չեն թողուր մեղի թեւորուն զըրունեն ներս մտնալ իրենց կրօնքէն չեղողներուն, հեղինակը զիւրին ճամբան գտեր է Պարսկաստանի միծ մեղի թեւորը գծադրելու և չափելու:

«Ասորվան օրս՝ որ բազմութիւն ճամբորդներ կան Վրէտերեան կողմը, շատ օգտակար պիտի ըլլայ այս վերքը իր աշխարհագրական թղթերովը ու ճամբորդներու պատմութիւններովը»

ընծայեալ Վեպուրվալ տիկինէն յօստ Վիենիմուսին: Նորին մեծ արիւնտութեան թագուհիին ծառային, և գրեալ ի Վիքոֆիլոսէ: Վրքին ճակատան ալ տպած էր Դեֆոնին պատկերը:

Այս վերջին թուականէն առաջ Դեֆոնին ծանր գործառնութիւն մը յանձնեցին կատարելու. թագուհին խըրկեց զինքը Վաղղիս հոն մէկ դայիկ մը փնտրելու համար: Ընդդէմ դարձած ատենը դայիկին ու թագուհիին պարու վարպետին հետ և ծանրագին ընծաներով որ Վարիամ Վեղիկեան խրկեր էր թագուհիին, Տիւնքերքի ծովասպատակները բանեցին զինքը ծովու վրայ: Այս կերպով Դեֆոնին արգոյ բան մը ըլլալով, իրապէս եղաւ ինքը իր աշքին առջև երևելի մարդ մը: Ալ չէր կրնար համբերել արքունականներուն ու ծառաներուն կտտակներուն և ստատիկ կը բարկանար, շատ ալ կոխներ բրաւ թագուհին հսկայաձև գունապանին հետ: (Որ մը Վրաօֆոս ըսւած Վերմանաքի կրիտասարդ սեպուհի մը ճաղարանութեանը չի գիմանարով՝ մենամարտելու հըրաւիրեց զանի և սպանաւ 73 տարու:

* «Վիենիմուս» Վատիկանէն կը նշանակէ ամենափոքր: * «Վիքոֆիլոս»՝ Հրեանքէն կը նշանակէ փոքրասեր:

«Աս զործը պիտի պարունակէ նաև ծանրաչափ զործիքով եղած հարթաչափութիւնները որն որ Վեպուրվալ կը ըլլան Պարսկաստանի կենդանի Վ. Տեղերոս հաղարապետը շարունակ զնուծելու ներ ընելով հաշուեց: Վիտունները աղէկ գիտն թէ որքան կարօտութիւն ունէինք Վիպի բարձրացափական սեղեկութեանցը:

«Քննութիւնը՝ հետաքրքրական հարաբեր ընունելուն, որոնք ծանօթ չեն վերին Վիւրտիտանի մէջ, ու ընդհանուր երկրաբանութիւնը այն կողմնուն, մասնաւոր յօդուած մը պիտի ըլլայ աս զործքին մէջ: Մէկ խօսքով՝ հեղինակը երկու տարի ճամբորդութիւն ընելով, հոգ տարաւ որ այս նոր գործքը ևս յարգ ունենայ իր առջև հրատարակած գրքին պէս, որնոր արդէն շատ հաճելի եղաւ թէ Վաղղիսի և թէ օտար երկիրներու մէջ:

Անգղիայի լրագիրները՝ Չինաստանի և Հինտու պատերազմներուն չափէ դուրս ծախքերը յիշատակելով, մեծ ստիպում կը ցուցնեն Վրն օրագիրը կը հաստատէ, թէ Մեծ Բրիտանիայի աս տարւան ծախքը Չինաստանի մէջ՝ 806,566 լիբէ սթէրլինի պիտի հասնի, 94,368,222 դոլարու չափ: Հնդկաստանի մէջ՝ 1839, յունվարի 1 էն ինչպիսի ասպրիլ 1841, սրտերազմական բոլոր ծախքերը՝ 709,327 լիբէ սթէրլինի հասան, 82,991,259 դոլարու չափ: Իսկ 1841 էն ինչպիսի 1842, 713,231 լիբէ սթէրլին, 84,033,027, դոլարու:

ՕՐՆԱԼՕՒՆ ԼՈՒՐՆԵՐ

Վիպի յոյնի (Վաղղիս) օրագրութեան մէջ կը կարդանք:

«Մայիս 21 գիշերան ժամը 1 ին, Վէնդ Դէնիէղ ա՛ (Որ ըսւած քաղաքը հրեղէն գունտ մը իյնելով, ժողովուրդը մեծ վախի մէջ ձգեց: Աս գունտը ինկած ատենը ստատիկ ըլլաւ մը տարածեց բոլոր քաղաքին վրայ: Մեծաբան մթնոլորտին խիստ բարձրէն մեկնեցաւ, հիւսիսէն հարաւ գնաց քիչ մը հորիզոնին ծակով, ու գետնէն վեր ելլալով աներե ոյթ ելաւ: Ի սկիզբ արեւելի կողմը շատ հե-

րաւիրեց զանի: Վրաօֆոս եկաւ հրաւիրած տեղը, ուրիշ զէնք մը չունենալով հետը բայց միայն գրեկ մը (չիբիկա) ասէկց փոքրիկ Դեֆոնին անանկ կատողցաւ որ բանագատեց իր հակառակորդը իրաւցրէ ասորձանակով մենամարտի. և որովհետև վիճակն ալ իրեն ինկաւ առաջ ինքը նեակելու, մէկ պարպելով ասորձանակովը ըսպաննեց իր հակառակորդը: Այս մենամարտութիւնը եղաւ Վաղղիսուր Դեֆոնին ընկերացիք էր թագուհիին հետ քաղաքական խռովութիւններուն ատենը: Վրի մը ետքը նորին բանակցեալ ծովու վրայ տաճիկ ծովասպատակ մը ու ծախվեցաւ Պարպարըն երկիրը. բայց իր գերութիւնը շատ երկար չի քըշեց պղտտեցաւ: Ընդդէմ քաղաքական կոխ ին սկսված ատենը՝ քաղութեան վարկումովը որ վաստակեր էր իր մենամարտութեամբը, թագաւորին բանակին ուղ զօրադրու եղաւ: 1644 ին նորէն եկաւ Վաղղիս թագուհիին հետ, ուր մնաց մինչև վերանորոգութեան ատենը: Վերջապէս քաղաքական բաներու վրայ ամբաստանվելով՝ 1682 ին Վաղղիսուր մէջ բանտը դրվեցաւ ար մեռաւ 73 տարու:

(մնացորդը հետեւեալ թիւով:)

ուրեքն որտուրի պէս ձայն մը լսեցինք, որ չինգ ըտպէն աւելի քէնց : Երկինքին երեսը ամենին ամպ չի կար, ու պաղ հով մը փչելով ան օրտան տնքութիւնը կը բարեխառնէր :

Գաղղեաբէն օրագրութեան մը մէջ կը կարդանք հետեւեալ համառօտ պատմութիւնը :

« Չինացիք իրենց պարիկուծենէն կը սորվին իրենց կերպը զպիւլ ու ամենին դրսէն բան մը չի յայտնել : Ա՛նք անպատուութիւն է իրեն, թէ որ մէկ չինացի մը բարկանայու ըլլայնէ մինակ հասարակ ժողովրդոց մէջ կը բարտաճի երբեմն պնայիսի անձինք որ բարկութեան կերպը ունենան : Լորուտ չինացիներուն աս սովորութիւնը այսինքն իրենց բարկութիւնը կամ ուրիշ կերպերը ամենին չի յայտնելը, հետզհետէ այնքան տարածւեցաւ Չինաստանի մէջ, որ ետքը մասնաւոր օրէնք մը եղաւ հասարակայն :

« Անգամ մը բրիտանացի քարոզիչներէն մէկը, երեւելի մանտարինի մը ատենը տարին որ դատարանի ըլլայ անոր քարոզութեանը վրայ : Կանտարինի մը որ շատ հակառակութիւն ունէր բրիտանացի, սկսաւ զանազան հարցմանքներ ընել անոր քարոզչին ալ համարձակ պատասխաններ տալով : Զանք կրէր որ բարկացնէ մանտարինը . վերջապէս մանտարինին սիրտը ներանայով անոր շտիկ դուրս համարձակութեանը վրայ դիպուածով մը իր գլխարկը քիչ մը ծըռեցաւ : Ինչատենը սրտաց քարոզիչը . ” Աս չի մը զուեկի թու ըրած զատաստանդ, քիտան զի դուն ան կողմնասէր դատարար չես . ասա բարկութիւն զալով վրագ մուցար քու պաշտօնիդ յարդը . զըլխարկդ ուղիղ չէ, ասոր համար չես կրնար իս զատել ” : Աս կերպով ազատեցաւ քարոզիչը մանտարինին ձեռքէն . որովհետեւ բարկութիւն ցրցունելուն համար անընդունելի եղաւ զատը :

Շիպրայթարէն կը գրին :

« Անցածները մեր նաւահանգիստը մասն մէկ Ֆրէկազ մը և երկու գործէր . որոնք ինչպէս որ կը հաստատեն, հրաման ունէին որ թանձէր երթան և Միացեալ Մահահագ հրապարտին կրած վնասին հատուցումը պահանջին : Աս երկու գործէրներուն մէկը որուն մէջն էր լնգհանուր հրամանատարը, երկաթ նետից ու բոլոր օրը մէկու նաւերուն հետ նշաններով խօսելէն ետեւ, ձուրայ ելան յիշեալ նաւերը և անանկ կարծրեցաւ թէ դէպի թանձէր գացին » :

Մայիս 29 ին գիշերը, Վասերպիլի գիւղը գրեթէ մոխիր դարձաւ, նոյն ձախող զիպուածը Սթոլգիմպուրկի մէջ ալ պատահեցաւ, որ ծանօթ տեղ մընէ չորս կողմը եղած պղնձի հանքերուն համար, հոն ալ սաստիկ կրակ մը եղաւ, ուրկից քիչ տուն ազատ մնացին :

Անգրիայի մէջ Մարքէլ Տէրֆինի Թատրոնին սրահը յանկարծ փլաւ տեսարանին ներկայացած ատենը, ուստի հոն գտնուող անձինքը մէկ վայրկեանի մէջ սուկայի աղողակներով թաղուցան . անմիջապէս օդնութիւն հասնելով հանեցին զանոնք որոնց շատերը սաստիկ վիրաւորուած էին :

Երկրէն նաւերը հետզհետէ շատնուլու վրայ են լնգրիայի մէջ : Աս օրվան օրս Ա՛նք Բրիտանիայի զանազան նաւահանգիստներուն մէջ, 250 նաւ կը գտնուին երկրէն շինուած : Երկրորդին նաւ չինողներէն մէկը մինչև հիմայ 42 հաս շինած է այս նաւերէն, որոնց իրեքը շողնու են . վերջի անգամի շինածը՝ 140 ոտք երկայնութիւն ունի, 810 դոն բեռ կրունէ, ու իր մեքենաները 180 ձիու զօրութիւն ունի : Երկրէն նաւերը ջրին մէջ այնչափ խորունկ չի մտնար, շատ օգտակար եղան Բիքիլի Կիկեր գետին մէջ փնութիւն ընողներուն, ու Չինաստանի կողմերը գոյք խրկելու :

Այժմ Բնտարդա՛յ մէջ նորակերպի նաւատես մը կայ, որ դիտէ Զուրին վրայ քալելուն արհեստը : Երկուշարթի օր մը իր արհեստին փորձը կատարեց Պլաթին-Վնութի վրայ, ուր տեղ ըզգումիւ անձինք ՚ի զննին կեցած կը զարմանային անոր վրայ : Կրկ սրծբի որ Զուրին վրայ քալելուն զլխուտը դարմանիքը՝ հաւասարակութիւն պահող գործիք մը բանեցնելն է, որով կը բազմէ երկու կողմին ջուրը, և միանգամայն կը կատարէ թիակներու (բիւրեկի) պաշտօնը :

Վասիճանք բարեխառնութեան Օմիւնիոյ, գիտնալ ՚ի միջօրէի և երեւոյ ըստ բաժանման Ուոմուրի :

	Ի ստուերի :	Յարեալ :
Որբաթ	3 յունիս + 22 1/2	ստիճան 28 1/2 աս .
Շարժ	4 " + 22	" 28 "
Կիրակի	5 " + 22 1/2	" 29 1/2 "
Երկուշարթի	6 " + 22 3/4	" 27 3/4 "
Երեքշարթի	7 " + 23	" 30 1/2 "
Չորեքշարթի	8 " + 23	" 32 "
Հինգշարթի	9 " + 23	" 32 "

ՆՈՒՆԻՏՐԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

Օմիւնիա, 10 Յուլիս :

Քաղաքիս տուտրական գործաւնութեանց վրայ յօք նոր ծանօթութիւններ շունինք տուլու այս անգամ, անոր համար կը հաստատենք ինչ որ մեր վերջի թիւովը հրատարակէր էինք :

ՓՈՒՆՆԵԼԱՍԻՓԻՒՆԵՐ

ՊՕՈՒՆՈ

8 Յուլիս :	
Լճուտա	117 1/2 - 117 1/2
Փարիզ	
Վիեննա	
Թիբետ	484 - 479
Մարսիլիա	184 - 182 1/2

ՕՄԻՈՒՆԵՐ

7 Յուլիս :

Լճուտա	116 1/2
Մարսիլիա	182

Երկրնա	157 1/2
Թիբետ	
() ակա	19 1/2
Կասանդնուպոլիս	հարիւրին - 1/2

ՃԱՆՈՒՅՈՒՄ

Պօլսեցի նկարիչ Պարոն Պոլոս, յարգի մարտիկ մէկ նոր գործարան մը հնարեց իր ճարտարութեամբ, որով չուխայի մերթնոսի և շալիկի վրայ ծաղկանկար բարձ և դրան կամ պատահանի վարագոյր, և կերպ կերպ ծանկոցներ կը լսուէր զեղեցիկ ձեւերով, և աման գնով : Ավոր կուղէ իւր սենեակը զարդարելու համար ուզած շափերովը բան տպել տալ, կրնայ գանալ այն յիշեալ վարագոյրը Պօլոս շուկայն թաքիէն իսանին մէջ :

Մի ինքնին զիմացը՝ Պալաճիին տանը քով զեղովաճախի նոր խանութ մը բացուցին, որուն վրան փլունիկ թուղունին նշանը կայ : Աս խանութին անունը գաղղեաբէն « Գարմանի ար Կիւնիք » կը ըսի . գիշեր ցորեկ մէջ մարդ կայ, ու ամեն անակ զեղերէն կը գտնուի, որոնք չափաւոր գիներով կը ծախին : Խանութին տէրերը են Քասանտինիսի և ընկերք :

Սուրբ Մեսրոպեան դպրատունը կը ծախի հայերէն Բերկան, Հեգերէն և Քրիստոսեական, որոնք նոյն դպրատունը ապրած են . ուզողը կը յայն անկէց ստանալ :

ՄՐՇԱԿԱՆ ԿՐԻՍՏԵԱՆ Ե՛ . Ե՛ Օրագիրը

Հարաւթ անգամ մը կը արպիկի :

Տարեկան ստորագրութեան գինը՝ 120 զորուշ է կանիսիկ (փէշին) . ով որ ուղէ կրնայ ստորագրվել :

Իզմիր՝ օրս գրութեան տպարանը :

Պօլիս՝ երբեք խանր Սոմճեանց Մկրտիչ աղային գրատունը :

Պարոն Ք. Կոպրճեան Ստամբուլու Վրիգոր աղային մաղազան :

Բէքրամգրիս՝ Բըլաղանեան Կարապետ աղային մաղազան :

Գահրէ՛ Երզնկապետի մահահանգի Բէքրամ աղային գրատունը :

Յոպպէ՛ Սրապիոնեան աղայ Յակոբին գրատունը :

Թիբետ՝ Երեւանի Վրիգոր աղային գրատունը :

Երզնկա՛ Սրապիոնեան աղային մաղազան :

Երեւան՝ Սրապիոնեան մաղազան :

Երեւան՝ Սրապիոնեան աղայ և զորոց մաղազան :

Պաղատա՛ Մեղրի առաջին թարգման աղայ Խաչիկին տունը :

Գարե՛ Երմանկանեան Վարդանեանց աղայ Ստամբուլի վաճառատունը :

Թեհրան՝ Երաքելեանց Թաղեալ Խանին բնակարանը :

Պոնդա՛ յարգի պարոնաց Բըլաղանց որդեղ և ընկերաց վաճառատունը :

Միկայիլոս ու Պաղայիս՝ յարգի պարոնաց Սեթեղալոց գրատունը :

Ի ՏՊՐԵՆԻ ՍՏՈՒՆՆԵՐՈՒ ՊԵՊՕՆԵՆ